

Rixer, Adam: Religion and law. Vallás és jog.

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest 2010, 189 o.

Rixer Ádám Religion and Law. Vallás és jog című kötete, mely a közelmúltban látott napvilágot a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara kiadásában, elismerésre méltó, bátor és újszerű vállalkozás. Ahogy arra a Szerző az előszóban maga is felhívja a figyelmet, a kötet terjedelmileg meghatározó, a vallás és jog hazai jogi helyzetének – a kötet célkitűzése szerint átfogó – bemutatása angol nyelven történik. E nagyobb léptékű tanulmány után az angol nyelvű fejezet tartalmát részben fedő, részben azon túlmenő rövidebb magyar nyelvű tanulmányokat olvashatunk, egyrészt a vallás és politika magyarországi kapcsolatára, másrészt az egyházak a tág értelemben vett közfeladat-ellátásban betöltött szerepére összehasonlítva. A (tág értelemben vett) állami egyházjogi fejezetek után két, jellegében is eltérő rész következik: a jogértelmezés és a bibliaértelmezés módszertanáról olvashatunk, melyet az „Isteni jog és az emberi törvény Káin és Ábel történetében” című írás követ. E két utóbbi fejezet voltaképpen egy-egy önálló tanulmány, a jogtudomány és a bölcsélet, illetve a teológia határterületén mozgó művek, melyek reflektálásától a jelen recenzióban, szakmai kompetenciám korlátozott voltára tekintettel, tartózkodom.

Rixer Ádám nem a vallásszabadság alapvető joga felől közelíti meg a vallás és jog kapcsolatát, hanem figyelemre méltó módon a vallási szféra jogi kezelését a civil szféra jogi helyzetével összekapcsolva tárgyalja. Valóban, számos ponton a vallási közösségek nem esnek sajátos megközelítés alá, hanem osztrják a non-profit szféra más szereplőinek jogi helyzetét. Más vonatkozásban a vallási meggyőződés átfogó, személyiséget meghatározó, és történelmileg intézményesült formái valóban egyedi jogi környezetet igényelnek. E megközelítés további elmélyítésre érdemes: bár a vallási közösségek jogi helyzete a gyakorlati kérdések többsége vonatkozásában minden bizonnyal valóban nem igényel sajátos kezelést a civil társadalom egyéb szereplőjéhez képest, azonban a gyakorlati kérdések mögött meghúzódó alapjogi védelem a vallási szféra erősebb akkor, ha egy tevékenység mögött vallási igények is állnak.

A kötet arra is törekszik, hogy az állam-egyház viszonyban felmerülő kérdések politikai vetületét is bemutassa, ami a szabályozás megértéséhez nagyban hozzájárul. A teljességre törekvés e téma tárgyalását parttalaná tette volna, így érthető, hogy egy-egy rész-kérdést emel ki, akár konkrét példák is illusztrálva az állításokat, például az egyházi személyek pártpolitikai szerepvállalásával kapcsolatban. Talán a választások vonatkozásában kiadott állásfoglalásokon, körleveleken túl a Katolikus Egyház esetében figyelmet érdemelnek a Püspöki Konferencia nagy léptékű megnyilatkozásai, így a szociális ügyekről, a család kérdéséről, a bioetikai kérdésekről, vagy a környezetvédelemről kiadott körlevelek.

A Szerző a teljesség igényére törekedve, kérdések széles körét veti fel. Kérdés, hogy pl. az ügynökök szerepéről a magyarországi egyházak 1990 előtti életében háromnegyed oldalban lehetséges-e – a téma felvetésén túl – képet adni (42. o.). E kényes téma vonatkozásában elmaradnak a tényleges kutatási eredmények hivatkozásai, nem kerül ismertetésre az ügynök-kérdés jogi vetülete, alkotmánybírósági határozatok és törvények sora. Az olvasónak az a benyomása is támadhat, hogy pl. a Katolikus Egyház reflexió nélkül lépett túl a korszakon, így az Egyház ünnepélyes bocsánatkérése nem kerül említésre. Bár a terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé egy-egy ilyen téma teljes körű kimerítését, azonban súlyos felelősség, hogy a tömörség ne vezessen megalapozatlan, vagy kiegyensúlyozatlan eredményre.

Igaz, hogy az Apostoli Szentszék nemzetközi jogi helyzete egyedülálló, azonban nem állítható, hogy a Magyar Katolikus Egyház és más magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek jogi státusza között különbség lenne, azaz az akatolikus felekezetek csak magánjogi jogalanyisággal rendelkezének (44. o.).

A teljességre törekvés feltétlenül indokolja az európai emberi jogi mechanizmus vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatának reflektálását. Ugyanakkor kérdés, hogy miért éppen a (valójában erősen vitatható) Şahin kontra Törökország ügy az egyetlen, mely a Bíróság gyakorlatáról szóló két oldalban említésre kerül (26-28. o.), hiszen a Kokkinakis-eset óta számos példát hozhatnánk arra, hogy a vallásszabadságot értékelő, egy közös európai minimum kialakulásához hozzájáruló határozat született.

Véleményem szerint az iskolai vallásoktatás nem tekinthető etika-oktatásnak, vagy etikával kapcsolatos oktatásnak (33. o.), bár vitathatatlan, hogy a felekezetek részben ilyen tartalommal töltik ki a törvény adta lehetőséget, azonban lényeges elvi kérdés, hogy a vallásoktatás tartalmának meghatározása a vallási közösségek joga, és erre nincsenek közvetlen állami korlátozások.

Jóformán figyelmen kívül marad az Alkotmánybíróság vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlata, így pl. az egyházi iskolák támogatásával kapcsolatban az olvasónak az a benyomása támadhat, hogy e kérdés kizárólag az aktuális kormányzattól függött, míg a vonatkozó törvényi alapok, alkotmánybírósági határozatok nem kerülnek említésre (56. o.).

Némi kritikára adhat alapot a források kezelése. A kötet angol nyelvű részében a Szerző arra törekedett, hogy elsősorban angol nyelvű forrásokat használjon, néha olyan esetekben is, ahol maga is kételkedik a külföldi megfigyelők adatainak helyességében. A Szerző maga is jelzi kételkedését az Egyesült Államok külügyminisztériumának országismertetője által megadott adatokban (aligha él Magyarországon 100-150 ezer „gyakorló” zsidó (17. o.)), másutt kritika nélkül közli egy külügyi alkalmazott által írt, de talán nem kellő mélységben megértett információkat (kérdés, hogy milyen következtetéseket vonhatunk le az 1949 és 1986 között létesített istentiszteleti helyek számából (18. o.), vagy mire alapozza a jelentés, hogy az 1980-as években hogyan javult a katolikus gimnáziumok helyzete (16. o.), ami valójában 1950-től a rendszerváltozásig jóformán semmiben sem változott). A 2003-as amerikai jelentés alapul vétele azzal jár, hogy pl. az ingatlanrendezés vonatkozásában 2002-es adatokat ismerhetünk meg (36. o.). Állam és egyház története, vagy a vallásszabadságra vonatkozó magyar szabályozás bemutatását a Rixer Ádám a jelen sorok szerzője által írt, az EURESIS kutatási program honlapján közzétett anyag alapján teszi, néha szó szerint átvéve a szöveget (14-15. o., 30-31. o.). Mivel e szövegek több kötetben, nyomtatásban is megjelentek, talán erősebb tekintélyű forrás is kínálkozott volna, hiszen a vallásszabadság magyarországi helyzetével kapcsolatban angol nyelven is gazdag irodalom áll rendelkezésre. Bár összességében a hivatkozások hatszáz fölötti száma, egy kevesebb, mint kétszáz oldalas műnél soknak tűnik, egyes pontokon elengedhetetlen lett volna a forrás megjelölése. Egyes esetekben a források kezelése véleményem szerint nem kiegyensúlyozott: honlapokon közzétett, adatokkal alá nem támasztott, esetenként civil szervezetek megalapozottnak és kiegyensúlyozottnak jóindulattal sem nevezhető, tíz évvel ezelőtt közzétett jelentéseire, ezek ellensúly nélkül történő ismertetésére nem alapozható tudományos álláspont.

A külföldi olvasó eligazodását nehezítheti, hogy néhány esetben nem sikerült egységes szóhasználatot találni (így van ahol az Evangélikus Egyház „Evangelical Church” néven szerepel, míg másutt „Lutheran Church”-ként (pl. 21. o.), vagy a Hit Gyülekezete is van ahol

hivatalosan használt nevén („Faith Church”) van ahol pedig szó szerinti fordításban („Congregation of Faith” pl. 21. o.) jelenik meg. Bár a „zsidó egyház” szóösszetételt lassan elfogadja a köznyelv, az „Israelite church” szóösszetétel alighanem megütközést kelt (20. o.), ahogy a szerzetesekre sem alkalmazható egységesen a monasztikus rendek tagjaira utaló „monk” szó. A magyar jog egyes intézményei számára néha igen nehéz pontos angol megfelelőt találni; ilyenkor ésszerű új fogalom alkotása helyett a nyugati szóhasználat átvétele: pl. az 1%-os rendszer vonatkozásában az olasz-spanyol előképekre némi bizonytalankodás után az elmúlt húsz évben meghonosodott a „tax assignement” fogalom használata; több, mint tíz évvel a rendszer bevezetése után aligha tekinthető újnak (10. o.). Könnyebben érthető a jogintézmény, ha igazodunk e fogalomhoz, míg új fogalmakkal történő helyettesítése – különösen a külföldi olvasó számára – nehezen értelmezhetővé válhat.

Örvendetes, hogy a vallás és jog határterületén egyre többen jelentkeznek értékes munkákkal. A jelen mű is jelzi, hogy közöttük Rixer Ádám megkerülhetlenné vált.

Schanda Balázs